

De Brielse Kalkfabriek

Door Arie J. Dogterom, 1923 - 2002

Opgericht in 1894 als: N.V. ter exploitatie van een Stoomschelpenzuigerij en Schelpkalkbranderij. Na het verzamelen van startkapitaal en de nodige vergunningen is in 1896 begonnen met de bouw van de fabriek en een schelpenzuiger.

Doel ervan was: het bevorderen van de werkgelegenheid in het enigszins verpauperde Brielle van die dagen. Gunstige ligging ten opzichte van de mogelijke schelpenwinlocaties en goede mogelijkheden om grondstoffen aan te voeren en producten af te voeren, dit alles over water.

Al vanaf het begin moesten er de nodige hobbels genomen worden, bezwaren tegen de bouw van omwonenden, zelfs van de toenmalige Minister van Oorlog, die bang was voor brandgevaar voor de opgeslagen torpedo's aan de overzijde van de haven.

Van de zijde van de visserij vreesde men verstoring en vertroebeling van de visgronden. Tot die tijd aan toe werden de meeste schelpen handmatig gevestigd, hetzij met de beugel aan een lange stok, of dieper met een bak en lier aan de mast.

Na het ontzenuwen van alle bezwaren zijn met de nodige feestelijkheden in 1897 de kalkbranderij en de zuiger 'Marie' in bedrijf genomen.

Zuigers

Voor inbedrijfstelling van de 'Marie' is in 1897 de uit Kinderdijk gehuurde zuiger 'Nautilus' gebruikt om voor aanvoer van schelpen te zorgen.

De 'Marie', een stoomschip, is van 1897 tot 1962 in bedrijf geweest. Dit schip heeft gedurende al die jaren de Brielse Kalkfabriek en vele andere kalkbranderijen van grondstof kunnen voorzien. Versleten en niet meer aan de eisen van de tijd voldoende, is het in 1962 als schroot verkocht en in Ooltgensplaat gesloopt.

Van 1962 tot 1971 is de 'Ir. P.F. van der Wallen' voor de bevoorrading ingezet. Dit was het motorschip 'Sian', van kustvaarder omgebouwd tot zuiger. De gewijzigde techniek heeft veel aanpassingen gevergd en vaak voor stagnatie gezorgd. Toen dit eigenlijk zo goed als onder de knie was, werd het einde van de fabriek ingeluid. Na de liquidatie van de fabriek is ook deze zuiger verkocht en gesloopt.

Winlocaties

Om aan voor die tijd grote hoeveelheden basisgrondstof te komen, moeten er goede winlocaties aanwezig zijn. Informatie hierover was niet zo snel te verkrijgen. Spaarzame mededelingen van vissers en handschelpenvissers vormden een zwakke basis. Niet iedereen was bereid informatie over zijn 'stek' te geven. Een gegeven dat ook de hedendaagse fossielenverzamelaar niet onbekend voorkomt. Verkenningstochten maken, op vele plaatsen proefzuigen,

Arie Dogterom en de Kalkfabriek

Dit opstel is een summier uittreksel van de aantekeningen van wijlen Arie Dogterom, liefhebber malacoloog en maritiem specialist. Gedurende een kleine 20 jaar heeft hij naspeuringen gedaan naar de geschiedenis van de Kalkfabriek. Het merendeel van zijn gegevens is verkregen door het oudarchief van deze fabriek na te pluizen. Resultaat: ongeveer 1700 pagina's platte tekst en een aantal bijlagen. Een waar monnikenwerk, ik zie deze bijdrage dan ook als een hommage aan Arie, die enthousiast en volhardend al deze gegevens heeft gerangschikt. Tevens vormen deze een solide basis voor een eventuele verdere studie. Deze aantekeningen zijn door de familie ter beschikking gesteld aan het Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg, waar nu ook het archief van de voormalige Kalkfabriek wordt bewaard.

Anton Janse, Brielle, augustus 2003.

een noeste arbeid met nu en dan succes.

Alle toenmalige zeegaten zijn door de zuigers bezocht, van de Brielse maasmond tot aan de Westerschelde.

In de beginjaren, de crisistijd en gedurende beide wereldoorlogen is veelal dicht bij huis gewerkt, teneinde brandstof te sparen en wegens het gevaar van losgeslagen zee-mijnen in open water.

Dat dit geen fictie was, blijkt uit de beschieting door Engelse vliegtuigen in 1943 in de buurt van Colijnsplaat van de 'Marie' en het aangemeerde vrachtschip 'Spes Salutis'. Hierbij zijn vier gewonden gevallen en beide schepen zaten vol kogelgaten.

Tot 1936 zijn de meeste productievaarten naar de Brielsemaasmond, het Haringvliet en de Oosterschelde geweest. Na enkele mislukte proefzuigingen op de Westerschelde in 1905 en 1906, is dit water tot ongeveer 1930 niet in exploitatie genomen.

Producten

Metselkalk is in de eerste jaren het hoofdproduct van de fabriek geweest.

Na de opkomst van de Portlandcement is de productie van metselkalk gestabiliseerd.

Vanaf 1906 tot 1940 is er een productielijn geweest van kalkzandsteen. Deze werd in de nabije omgeving als bouw-materiaal gebezigd. Wellicht was de Brielse Kalkfabriek de eerste producent in Nederland van dit materiaal.

Voor de laatste wereldoorlog werden ook veel schelpen geleverd aan Yerseke. Dit diende als substraat voor de mossel- en oesterpercelen.

Ook werden vrachten schelpmateriaal geleverd voor padverharding.

In 1930 is begonnen met de productie van kippengrit. Vooral het Wersterscheldemateriaal was hiervoor uitstekend geschikt. Wellicht door het gehalte aan fossiel materiaal aldaar en de lichte mate van ontkalking hiervan, waardoor het magnesium gehalte toeneemt, bleek het een gewild product voor de pluimveesector.

Door heel Europa is het verkocht, met het zwaartepunt in Scandinavië, waar Finland een grote afnemer was.

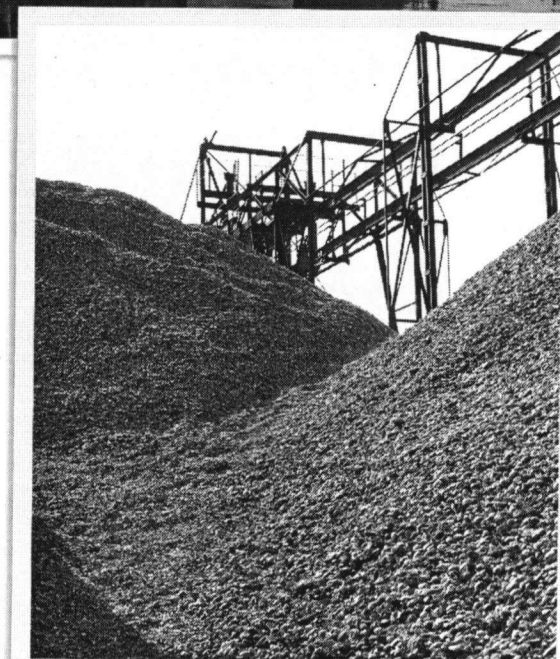
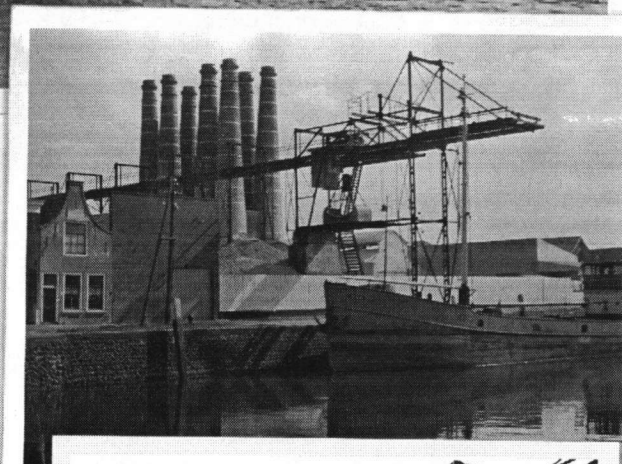
Ontwikkelingen

De geschiedenis van de Brielse Kalkfabriek vertoont een voortdurend scala van ups en downs. Goede bedrijfsresultaten werden afgewisseld door technische tegenslagen, averij van de zuigers, zuinigheid van aandeelhouders en geldschietters, oorlogstijd en economische crisis.

Dieptepunt was het fusillieren van de toenmalige directeur door de Duitse bezetter op 18 februari 1945 te Heinenoord. Hier is hij ter dood gebracht omdat uitgekomen was dat hij al vanaf 1940 deel uitmaakte van het verzet.

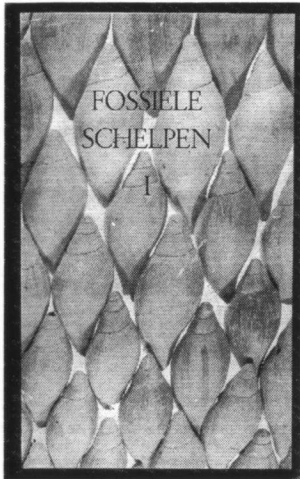
In een ander licht dient hier melding gemaakt te worden van Dr. P.B. Verwey, leraar aardrijkskunde aan de Brielse HBS van 1921 tot 1946.

Hij heeft indertijd, het zal eind jaren '20 geweest zijn, de directie geadviseerd om ter hoogte van Ellewoutsdijk te gaan zuigen. Na de mislukte pogingen van 1905 en 1906, is in 1929 een niet al te hoopgevende zuigpoging op genoemde

locatie ondernomen. Toch is het zoeken hier doorgegaan, met vanaf 1930 steeds betere resultaten. De productie van kwaliteits-grit was daarmee het gevolg van.

Genoemde Vermey heeft indertijd ook schelpenverzamelaars aangeraden de kalkfabriek te komen bezoeken en heeft hiervoor toestemming aan de directie gevraagd.

Vanaf begin jaren '40 is dit eldorado voor de fossielenverzamelaar steeds bekend geworden.

Zonder de bemoeienissen van deze aardrijkskundeleeraar zou er wellicht geen Fossielenatlas tot stand zijn gekomen.

Opmerkingen en verslagen van deze verzameltochten en bezoeken aan de zuiger zijn terug te vinden in onder andere het Correspondentieblad van de Nederlandse Malacologische

Vereniging en De Levende Natuur uit die jaren.

Een grondige inventarisatie van het in Brielle verzamelde materiaal is ondergebracht in de serie 'De fossiele schelpen van de Nederlandse stranden en zeegaten', in het tijdschrift *Basteria* gedurende de jaren 1954 tot 1984.

De Deltawerken en de toenemende milieu-eisen hebben het lot van de Brielse Kalkfabriek bezegeld. In het begin van de twintigste eeuw waren er tientallen kalkbranderijen in bedrijf, in 1965 waren dat er nog 18. Dit aantal is nadien verder gedecimeerd.

In 1971 is het doek voor de Brielse Kalkfabriek gevallen, het bedrijf geliquideerd en de installaties ontmanteld. In het bijna 75 jaar bestaan van het bedrijf vormde het een beeld- (en geur-) bepalend element van deze vestingstad.

Het archief is overgebracht naar dat van de gemeente, dit is later opgenomen in het Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg. De gegevens die dit archief bevat zouden een goede basis kunnen vormen voor een streekroman, of een verhandeling over de industrieële ontwikkeling, en het investeringsklimaat in het toenmalige Nederland.

Nawoord van de redactie:

In het maartnummer van 2003 van Afzettingen staat een in memoriam van Arie Dogterop geschreven door Anton Janse.